

ВБУДОВАНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

BUILT IN TAX DETERMINANTS ON INCOME OF INDIVIDUALS

Діброва О.Л.
аспірант кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет

У статті розглянуто основні аспекти впливу факторів на фінансовий та регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб в Україні. В рамках дослідження наведено власне бачення сутності фінансового та регулюючого потенціалу податку на доходи фізичних осіб. Виділено вбудовані детермінанти ПДФО, які є групою факторів, безпосередньо закладених в механізм оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджено вплив вбудованих детермінантів ПДФО на фінансовий та регулюючий потенціал цього податку. За результатами дослідження виявлено проблему сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в частині впливу вбудованих детермінантів переважно на фінансовий потенціал цього податку. Для вирішення цієї проблеми запропоновано шляхи збалансування пріоритетів фінансового та регулюючого потенціалу ПДФО через вплив вбудованих детермінантів.

Ключові слова: вбудовані детермінанти, фінансовий та регулюючий потенціал, податок на доходи фізичних осіб.

В статье рассмотрены основные аспекты влияния факторов на финансовый и регулирующий потенциал налога на доходы физических лиц в Украине. В рамках исследования приведено собственное видение сущности финансового и регулирующего потенциала налога на доходы физических лиц. Выделены встроенные детерминанты НДФЛ, которые являются группой факторов, непосредственно заложенных в механизм налогообложения доходов физических лиц. Исследовано влияние встроенных детерминантов НДФЛ на финансовый и регулирующий потенциал данного налога. По результатам исследования выявлена проблема современной системы налогообложения доходов физических лиц в части влияния встроенных детерминантов преимущественно на финансовый потенциал данного налога. Для решения этой проблемы предложены пути сбалансирования приоритетов финансового и регулирующего потенциала НДФЛ через влияние встроенных детерминантов.

Ключевые слова: встроенные детерминанты, финансовый и регулирующий потенциал, налог на доходы физических лиц.

The article discusses the main aspects of the impact of factors on the fiscal and regulatory capacity of the tax on personal income in Ukraine. In the study, given their own vision of the essence of fiscal and regulatory capacity of the tax on personal income. Obtained built determinants of personal income tax, which are a group of factors directly incorporated into the mechanism of taxation of income of individuals. The effect of embedded determinants of personal income tax for the fiscal and regulatory capacity of the tax. The study revealed a problem of the modern system of taxation income of individuals with regard to the impact of the determinants of built mainly on the fiscal capacity of the tax. To solve this problem, the ways of balancing the priorities of fiscal and regulatory capacity through the personal income tax impact of the built determinants.

Keywords: built determinants, fiscal and regulatory capacity, tax on income of individuals.

Постановка проблеми. Податок на доходи фізичних осіб є важливим елементом податкової системи України з огляду на те, що він виступає одним з основних елементів формування доходної частини бюджету та потенційно виступає інструментом політики держави в процесі забезпечення соціальної рівності населення шляхом регулювання рівня доходів фізичних осіб. Тому, виходячи з функціональної характеристики цього податку, можемо сказати, що важливим аспектом є визначення факторів впливу. А через постійні зміни податкового законодав-

ства аналіз впливу саме вбудованих детермінантів на фінансовий та регулюючий потенціал цього податку набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окресленням передумов підвищення фінансової ефективності та соціальної справедливості податку на доходи фізичних осіб займалися такі вітчизняні науковці як, зокрема, А. Славкова, Г. Котіна, А. Скрипник, А. Бекряшев, Т. Приходько, В. Бородюк.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на кількість

досліджень, присвячених підвищенню фіскальної ефективності та соціальної справедливості податку на доходи фізичних осіб, питання визначення впливу факторів на фіскальний та регулюючий потенціал цього податку висвітлено недостатньо.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз теоретичних аспектів впливу вбудованих детермінантів на фіскальний та регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. В контексті виявлення факторного впливу на ефективність функціонування ПДФО слід відзначити макроекономічні показники, які виступають основними індикаторами національного розвитку, а саме рівень ВВП, рівень інфляції, тінізації економіки та безробіття. Крім того, доцільно виокремити групу чинників, які безпосередньо закладені в механізм оподаткування ПДФО (відповідно до ПКУ). Йдеться про об'єкт, ставку, пільги, які розглядаються як вбудовані детермінанти фіскального та регулюючого потенціалу ПДФО, адже вони визначають ефективність його функціонування.

В дослідженні під фіскальним потенціалом ПДФО розуміється потенційно можливий рівень надходжень цього податку до дохідної частини Зведеного бюджету України залежно від впливу чинників, які безпосередньо закладені в механізм оподаткування доходів, а під регулюючим потенціалом – потенційно можливий ефект від впливу податкових інструментів, вбудованих в методику оподаткування ПДФО, на рівень чистого доходу фізичної особи.

Основним вбудованим детермінантом фіскального та регулюючого потенціалу ПДФО є безпосередньо доходи фізичних осіб, однак не всі доходи фізичних осіб підлягають оподаткуванню. Відповідно до ПКУ виділяється група доходів, які не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу платника податку, переважно це – соціальні трансферти.

Останнім часом досить дискусійним є питання доцільності оподаткування пенсійних виплат. З 2015 р. до переліку загального оподаткованого доходу було включено суми пенсій в частині перевищення трьох розмірів мінімальної заробітної плати, а нині, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування пенсій», передбачається оподаткування податком на доходи фізичних осіб пенсій в частині перевищення десяти розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [1].

Слід зазначити, що ця норма не застосовується до пенсій, призначених учасникам бойових дій, інвалідам війни та особам, на яких поширюється чинність статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2].

Отже, відповідно до законодавства України пенсії в окремих випадках виступають об'єктом оподаткування.

Теоретично оподаткування пенсійних виплат відповідає практиці зарубіжних країн, однак суттєва різниця полягає в тому, що в Європейських країнах оподаткуванню підлягає лише дохідна складова пенсії. Водночас в багатьох країнах Європи система пенсійного забезпечення є недержавною, пенсійні фонди і страхові компанії, отримуючи пенсійні внески і акумулюючи їх, мають повноваження використовувати отримані кошти для отримання прибутку – здійснювати операції з цінними паперами, акціями, облігаціями тощо. Таким чином, залежно від того, які доходи формують об'єкт оподаткування ПДФО, визначається фіскальний та регулюючий потенціал даного податку.

З огляду на те, що близько 80–90% надходжень ПДФО формується з заробітної плати, визначальним чинником формування бази оподаткування доходів фізичних осіб виступає розмір мінімальної заробітної плати як базового державного соціального стандарту.

Слід відзначити двояку функціональність мінімальної заробітної плати в механізмі оподаткування ПДФО. З одного боку, залежно від розміру мінімально заробітна плата може виступати чинником посилення або послаблення фіскального ефекту ПДФО під час формування бюджетних доходів держави, що також залежить ще й від моделі оподаткування – пропорційної чи прогресивної. Інший бік прояву мінімальної заробітної плати знаходить своє відображення під час здійснення бюджетних видатків держави під час формування заробітної плати працівників бюджетної сфери, а також під час обчислення розміру соціальних трансфертів.

Таким чином, розмір доходів фізичних осіб загалом та заробітної плати зокрема виступає безпосередньо фактором прямого впливу ПДФО.

За визначеного об'єкта оподаткування та його розміру ефективність податку залежить від обраної моделі оподаткування. Так, на нашу думку, застосування пропорційної системи оподаткування сприятиме активізації фіскальної складової ефективності справляння даного податку, а регулюючий потенціал забезпечується переважно із застосуванням прогресивної шкали оподаткування. Отже, визначальним чинником, вбудованим в методику справляння ПДФО, є ставка податку.

Досвід становлення податкової системи України в частині оподаткування доходів фізичних осіб свідчить про застосування як пропорційної, так і прогресивної шкали оподаткування.

Так, з 1991 р. до 2003 р. застосовувалась прогресивна шкала оподаткування (у 1991–1992 рр. застосовувались ставки 12, 15, 20, 30%; у 1992–2003 рр. – ставки 10, 20, 35, 50%). З 2004 р. було введено пропорційне оподаткування за ставкою 13%, а з 2007 р. – 15%. З прийняттям у 2011 р.

ПКУ оподаткування доходів фізичних осіб відбувалося за малопрогресивною шкалою ставок. Основна ставка складала 15%, однак було введено понижену ставку в 10% для оподаткування зарплати шахтарів, а також підвищену ставку в 17% для частини доходу, яка перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати. Новацією ПКУ стало розширення бази оподаткування ПДФО за рахунок пасивних доходів, які оподатковувались за ставкою 5%. У 2015 р. підвищену ставку ПДФО було встановлено на рівні 20%, знижену ставку 10% було скасовано, а ставку оподаткування пасивних доходів підвищено до 20%, крім дивідендів, які нараховуються платниками податку на прибуток підприємств (ставка 5%). Суттєві зміни відбулись у 2016 р., уніфіковано ставку ПДФО на рівні 18% як для заробітної плати незалежно від розміру, так і для пасивних доходів, за винятком дивідендів, певних видів спадщини та доходу від продажу майна, нерухомості, які оподатковуються за ставкою 5% [3].

Проаналізувавши зміни податкового законодавства щодо ставки ПДФО, ми робимо висновок про перехід від прогресивної до пропорційної системи оподаткування доходів фізичних осіб, що свідчить про фіскальну спрямованість сучасної системи оподаткування та зниження регулюючого потенціалу даного податку.

Аналіз світового досвіду свідчить про широке застосування прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб з метою реалізації принципу соціальної справедливості.

Так, в Польщі податок на доходи фізичних осіб має прогресивну шкалу і розраховується за ставками у 18% та 32%, в Ізраїлі – 10, 20, 30, 45, 50%, в Японії – 5, 10, 20, 30, 40 і 50%. В Росії ставка податку на доходи резидентів становить 13%, а нерезидентів – 30%. В Болгарії з 2008 р. діє одна з нижчих у світі ставок податку на доходи фізичних осіб на рівні 10% для всіх категорій громадян. Окрім країн Східної Європи, низькі податки зберігаються в Гонконгу, Саудівській Аравії і Кувейті, а також в таких податкових гаванях, як Багамські острови і Бермуди [4].

У світовій практиці оподаткування доходів фізичних осіб широко застосовується такий інструмент податкового регулювання, який передбачає вирахування з бази оподаткування, в Україні цей інструмент представлений податковою соціальною пільгою (ПСП) [3]. Застосування ПСП в Україні дещо послаблює податковий тиск на малозабезпечені категорії населення, однак цей інструмент не відповідає світовим тенденціям соціальної та фіскальної політики, зокрема країн Європи і Америки, які

передбачають оподаткування «чистого доходу» шляхом звільнення від оподаткування мінімального розміру доходу, що забезпечує базові потреби особи на підтримання життєдіяльності.

Вважаємо, що надання ПСП повинно базуватись на «податковій платоспроможності» особи. Виходячи з визначення податку як обов'язкового платежу, під податковою платоспроможністю ми розуміємо фінансову спроможність особи щодо виконання податкового обов'язку за умови задоволення особистих мінімальних потреб.

Незважаючи на те, що застосування ПСП призводить до втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування, великого значення набуває регулювання рівня доходів малозабезпечених верств населення шляхом підвищення рівня наявних реальних доходів.

Таким чином, ПСП виступають визначальним вбудованим детермінантом прямого впливу на регулюючий та оберненого впливу на фіскальний потенціал ПДФО.

Податок на доходи фізичних осіб, як і сучасна податкова система України загалом, характеризується переважно фіскальною спрямованістю з незначним використанням інструментів податкового регулювання, однак саме вони виступають визначальними чинниками формування векторів державної політики щодо оподаткування доходів фізичних осіб.

Висновки. На основі проведеного дослідження можемо зробити висновок про нагальну проблему сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в частині впливу вбудованих детермінантів податку на доходи фізичних осіб переважно на фіскальний потенціал з нівелюванням регулюючого потенціалу. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо акцентувати увагу саме на вбудованих детермінантах ПДФО.

По-перше, стосовно об'єкту оподаткування слід вирішити питання доцільності оподаткування пенсійних виплат; по-друге, стосовно ставки оподаткування варто запровадити диференційовану систему ставок для окремих груп доходів; по-третє, стосовно податкової соціальної пільги слід внести зміни до методики її розрахунку шляхом щорічного коригування прожиткового мінімуму з урахуванням інфляційного фактору, а також запровадити надання податкової соціальної пільги у повному обсязі за критерієм «податкової платоспроможності» фізичної особи.

Напрямом подальших досліджень є визначення пріоритетних заходів щодо зміцнення регулюючого потенціалу податку на доходи фізичних осіб передусім через вбудовані детермінанти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування пенсій: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1411-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1411-19>.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України; редакція від 24 березня 2016 р., підстава 965-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
3. Податковий кодекс України; редакція від 1 січня 2016 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-14.htm.
4. Світовий досвід оподаткування. Матеріали прес-служби ДПА України за матеріалами Департаменту розвитку та модернізації державної податкової служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid>.